

მერაბ კალანდაძე

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
ასოცირებული პროფესორი

ორი მოსაზრების ირგვლივ

ცნობილი ისტორიკოსი პროფ. გურამ ყორანაშვილი თავის საინტერესო ნიგნში „ერთი სოციოლოგიური თეორიის უცნაური მეტამორფოზი“ ორ ადგილას ეხება ჩვენს ორ ნაშრომს „ისტორიოგრაფიული ეტიუდები“ და „ისტორიის პერიოდიზაციისათვის“, რომელიც დავწერეთ პროფ. კოტე ანთაძესთან და პროფ. კარლო მეშველიანთან ერთად. დიდი პატივისცემით და მოკრძალებით ამ თემასთან დაკავშირებით უნდა მოვახსენოთ ორიოდ სიტყვა, რაც აქ ნამოჭრილ საკითხებს, ალბათ, კიდევ უფრო მეტ ნათელს მოჰფენს.

1. პირველ ყოვლისა, ჩვენს მოვალეობად მიგვაჩნია დიდი მადლობა მოვახსენო პროფ. გურამ ყორანაშვილს ჩვენი ნიგნის „ისტორიოგრაფიული ეტიუდები“ გულდასმით გაცნობის, დადებითი შეფასების და იქ გამოთქმული სასარგებლო შენიშვნებისთვის, რომელსაც უეჭველად, მივიღებთ მხედველობაში ჩვენს შემდგომ მუშაობაში.

პატივცემული ავტორი გვსაყვედურობს, თითქოს ჩვენ ერთმანეთისაგან მკვეთრად არ გავმიჯნავთ ავთენტუკურ მარქსიზმს და საბჭოურ მარქსიზმს თუ მარქსიზმ-ლენინიზმს (გვ. 237). ეს შენიშვნა სავსებით სწორი და მისაღებია. მართლაც, ამ ნიგნში ამას არ ვაკეთებთ, თუმცა მათ შორის განსხვავება კარგად გვაქვს გაცნობიერებული, მას ხაზგასმით აღვნიშნავთ ჩვენს ნაშრომში „კრიზისიდან გამოსავალი მეცნიერული გამოკვლევების ხარისხის ამაღლება“ დაწერილია კ. ანთაძესთან ერთად, რომელიც დაიბეჭდა 2006 წელს კრებულში „მნიგნობარი“. „მარქსისტული იდეოლოგიის მონოპოლიამ, მისი ყველაზე უფრო უარესი დოგმატურ-ორთოდოქსული, საბჭოურ-ბოლშევიკური, ლენინურ-სტალინური ინტერპრეტაციით, ვერაფერი სიკეთე მოუტანა ისტორიულ მეცნიერებას და დამორებული იყო თვით ავთენტუკური მარქსიზმისაგან“ (გვ. 56). აქ ავთენტუკური მარქსიზმს და საბჭოურ მარქსიზმს, მარქსიზმ-ლენინიზმს შორის საზღვარი მკაფიოდაა გავლებული, ამიტომ ჩვენს ნიგნში „ისტორიოგრა-

ფიული ეტიუდები“, რომელსაც ეხება პროფ. გურამ ყორანაშვილი, ეს აღარ გაგვიმეორებია. ჩანს, უნდა გაგვეკეთებინა. ასე უფრო მკაფიო და ნათელი იქნებოდა და საკამათოც არაფერი აღმოჩნდებოდა.

ისე ვიტყვით, რომ თვით ავთენტიკურ მარქსიზმზეც არ ვართ ძალიან მაღალი აზრის. მას გააჩნია თავისი ძლიერი და სუსტი მხარეები. ასე მაგალითად, პროლეტარიატის გალატაკებაზე აპელირება მხოლოდ XIX საუკუნის შუა ხანებისათვის თუ იყო დამაჯერებელი და არა XX საუკუნისთვის.

ევროპელი ისტორიკოსების მიდგომა მარქსიზმისადმი იყო მეცნიერული და შემოქმედებითი. საბჭოთა ისტორიოგრაფიის კი დოგმატური. აი ეს იყო მთავარი განსხვავება. მარქსიზმი გახლავთ ერთი ისტორიოგრაფიული მიმდინარეობა, რომელსაც გააჩნია თავისი ძლიერი და სუსტი მხარეები. აი ასეთია ჩვენი დამოკიდებულება ამ ისტორიოგრაფიული მიმდინარეობისადმი.

2. მეორე მოსაზრება შეეხება მსოფლიოს ისტორიოგრაფიის პერიოდიზაციის საკითხს და შედარებით პრინციპული მნიშვნელობა აქვს. ყურადღებას გავამახვილებთ ორ გარემოებაზე: ა. „ამკარაა, რომ ავტორებს გაუმართლებლად მიაჩნიათ მსოფლიო-ისტორიული პროცესის ეკონომიკურ-საზოგადოებრივი ფორმაციების მიხედვით დაყოფა. მაგრამ მსგავსი დაყოფა ხომ ეკონომიკურ-სოციალურთან (სოციალური სტრუქტურების მნიშვნელობით) ერთად პროგრესსაც გულისხმობდა თავისუფლების გზაზე. (როგორც ამას თვლიდა ჰეგელი) და ა.შ“. (გვ. 225) აქ, ცხადია, საუბარია ჩვენს ნაშრომზე ისტორიის პერიოდიზაციისათვის, რომელიც დაწერილია კ. ანთაძესთან და კ. მეშველიანთან ერთად და დაიბეჭდა ჟურნალ „მაცნეში“, ისტორიის სერია 1992 №2. ალბათ, უფრო უპრიანი იქნებოდა ამ თემაზე საუბრის დაწყება პოზიტივით, როგორც ეს მიღებულა.

ჩვენ ქართულ ისტორიოგრაფიაში პირველად და პოსტსაბჭოთა ისტორიოგრაფიაში ერთ-ერთმა პირველებმა ვცადეთ მსოფლიო ისტორიის მარქსისტული პერიოდიზაციის გადასინჯვა, რომელიც ეყრდნობოდა ფორმაციულ პრინციპს და კლასთა ბრძოლის ფაქტორს. პროფ. გურამ ყორანაშვილი ფორმაციული პოზიციებიდან გვეკამათება. ამ საკითხისადმი ჩვენი პოზიცია სრულიად განსხვავებულია. საქმე ისაა, რომ ჩვენ უფრო პერსპექტიულად გვესახება არა ფორმაციების მიხედვით მიდგომა, არამედ „ცივილიზაციური“ მიდგომა. ეს უფრო საინტერესო უნდა ჩანდეს, ვიდრე ფორმაციული პრინციპი, თუმცა ეს ახალი მიდგომა არ წარმოადგენს უკანასკნელ ჭეშმარიტებას და გააჩნია თავისი პლუსები და მინუსები. ერთი სიტყვით, ის თავის პოზიციას იცავს, ჩვენ კი ჩვენსას. ეს ბუნებრივია, ის თა-

ვის აზრზე რჩება, ჩვენ კი ჩვენი აზრი გაგვაჩნია. ფაქტობრივად, ამით სრულდება საკითხის თეორიული, კონცეფტუალური, მხარე.

ბ. ახლა შევეხოთ საკითხის ფაქტოლოგიურ, ემპირიულ მხარეს, ეს საინტერესოა. პროფ. გურამ ყორანაშვილი სკეპტიკურად ეკიდება ძველ ისტორიას და შუა საუკუნეებს შორის მიჯნად დასავლეთ რომის იმპერიის დაცემას 476 წელს (გვ. 225). ამას გაჩნია თავისი რეზონი, აზრი, ის ამაში სავსებით მართალია, ამ ფაქტს დანარჩენ სამყაროსათვის არ ჰქონია ფართო რეზონანსი. ეს არის ევროპო-ცენტრისტული მიდგომა. ყურადღებას მივაპყრობთ ორ გარემოებას, ეს თარიღი არის ძალიან პირობითი და შეიძლება გამოვიყენოთ როგორც მოსახერხებელი თარიღი, განსაკუთრებით სასწავლო პროცესში, მეორე, რა თქმა უნდა, ამ მოვლენებს არავითარი კავშირი არ გააჩნია დასავლეთ რომის იმპერიის დაცემასთან, მაგრამ საინტერესოა. გარკვეულ ცვლილებებს მაინც აქვს ადგილი. ავიღოთ საქართველოს ისტორია. IV საუკუნეში ქართლის გაქრისტიანება და V საუკუნის მეორე ნახევარში ვახტანგ გორგასალის მოღვაწეობა. პირველი უახლოვდება ქრისტიანობის ლეგალიზაციას, მილანის ედიქტს (313 წელი), ხოლო მეორე დასავლეთ რომის იმპერიის დაცემას (476 წელი) და შეესატყვისება მსოფლიო ისტორიის პერიოდიზაციას. ერთ სიტყვით, ეს თარიღი არის წმინდა პირობითი და მოსახერხებელია. აი ასე გვესახება ეს საკითხი.

გ. ყორანაშვილი, ასევე სკეპტიკურად ეკიდება შუა საუკუნეების დასრულებას და ახალ ისტორიის დაწყებას XV საუკუნის მინურულს და XVI საუკუნის დასაწყისში რენესანსით, დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენები, რეფორმაციით. „ამას დიდი დაფიქსირება სჭირდება და ამ შემთხვევაში სულაც არაა საჭირო რაიმე უმკაცრესი მარქსისტულ დოგმას დამორჩილება“ (გვ. 226). აქ დასაფიქრებელი და საყოყმანო, ჩვენი აზრით, არც არაფერია. მსოფლიო კონგრესებზე, სიმპოზიუმებზე, კონფერენციებზე, შუა საუკუნეებს და ახლა ისტორიას შორის მიჯნად ასახელებენ XV საუკუნის მინურულს და XVI საუკუნის დასაწყისს, კონკრეტულად რენესანსს, დიდ გეოგრაფიულ აღმოჩენებს, რეფორმაციას. „ჩვენ პირადად მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ყოველგვარი ორიგინალურობისა და ნოვაციების გარეშე საშუალო, და უმაღლეს სასწავლებლებში მსოფლიო ისტორიის სწავლებისას შემოღებული იქნას ის პერიოდიზაცია, რომელიც მიღებულია ცივილიზირებულ სამყაროში. ძველ ისტორიას და შუა საუკუნეებს შორის მიჯნას წარმოადგენს ქრისტიანობის გავრცელება, გერმანული ტომების შემოსევები, დასავლეთ რომის იმპერიის დაცემა. შუა საუკუნეებსა და ახალ ისტორიას შორის ზღვარია რენესანსი, დიდი გეოგრაფიული

აღმოჩენები, რეფორმაცია“... ყოველგვარი მერყეობა და ყოყმანი ნებსით თუ უნებლიეთ მხოლოდ ისტორიის მარქსისტული პერიოდიზაციის წისქვილზე ასხამს წყალს და მიუღებლად მიგვაჩნია.

და ბოლოს დავძენთ, რომ ჩვენი მიზანი გაცილებით უფრო მოკრძალებულად გამოიყურება და მსოფლიო ისტორიის მარქსისტული პერიოდიზაციის გადასინჯვას ითვალისწინებდა. ისტორიული მატერიალიზმის კრიტიკა ჩვენს მისიას არ შეადგენდა., ამიტომ რამდენად მართლზომიერი იყო ამ თემების გაშუქება წიგნის ამ მონაკვეთში?

მაშ ასე, ჩვენ ვრჩებით ჩვენ პოზიციაზე. ამაში მიუღებელი არაფერია. ისტორიკოსი გვთავაზობს წარსულის საკუთარ ვერსიას. თქვენ გაგაჩნიათ ამ თემების თქვენეული ხედვა. მე მაქვს ჩემეული ხედვა. ისტორია დაუსრულებელი პოლემიკაა“. მე პატივს ვცემ თქვენს აზრს, მაგრამ ზოგიერთ საკითხში განსხვავებული შეხედულება გამაჩნია.